

Izabela Więcek-Poborczyk, Dorota Lipiec, Agata Mężyk, *Faza ustna połykania u dzieci w wieku przedszkolnym – perspektywa logopedyczna*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, Warszawa 2021, ss. 152

Monografia pt. *Faza ustna połykania u dzieci w wieku przedszkolnym – perspektywa logopedyczna* autorstwa Izabeli Więcek-Poborczyk, Doroty Lipiec i Agaty Mężyk odznacza się wysokimi walorami naukowymi oraz edukacyjnymi – to bardzo wartościowa pozycja z uwagi na ustalenia dokonane w obszarze badawczym mającym podstawowe znaczenie dla teorii i praktyki logopedycznej. Autorki podjęły problematykę połykania i jego dysfunkcji u dzieci w wieku przedszkolnym, z uwzględnieniem związków połykania z oddychaniem i artykulacją. Badając czynności prymarne w kontekście rozwoju sprawności artykulacyjnych, szukały odpowiedzi na jakże ważne dla logopedów pytanie o przebieg fazy ustnej połykania u dzieci 3-, 4-, 5- oraz 6-letnich i normy rozwojowe dla czasu transformacji połykania niemowlęcego w dojrzałe. Z całą mocą pokazały, że dotychczasowa wiedza na ten temat zawarta w literaturze przedmiotu nie była na tyle zweryfikowana, by dawać solidne podstawy oddziaływaniom profilaktycznym i terapii logopedycznej. Szeroko zakrojone badania empiryczne pozwoliły Autorkom dokładniej rozpoznać nieprawidłowości w rozwoju czynności prymarnych i artykulacji, a w opisie zjawisk połączyć podstawowe składowe zespołu oddechowo-połykowego.

Teoretyczne podstawy badań zostały rzetelnie, spójnie omówione w rozdziale pierwszym (*Połykanie – aspekt logopedyczny*), obejmującym następujące zagadnienia: połykanie jako proces fizjologiczny, przebieg fazy ustnej połykania niemowlęcego oraz połykania dojrzałego, warunki transformacji fazy ustnej połykania niemowlęcego (anatomiczne, funkcjonalne, środowiskowe), przekształcanie fazy ustnej połykania – ramy czasowe, dysfunkcje połykania a zaburzenia połykania (dysfagia), skutki dysfunkcji połykania, oddychanie i artykulacja a faza ustna połykania (tu finalnie został scharakteryzowany zespół oddechowo-połykowy). Co zrozumiałe, budując teoretyczny opis zjawisk, Autorki czerpały informacje przede wszystkim z literatury medycznej, przedstawiając aktualny stan badań w wybranym obszarze, przyjęły jednak perspektywę logopedyczną. Podejmując problematykę połykania i jego dysfunkcji, wyłoniły szereg kwestii diagnostyczno-terapeutycznych o znaczeniu podstawowym dla teorii i praktyki logopedycznej. Co bardzo istotne, Badaczkom pozwoliły na to zarówno znajomość literatury specjalistycznej, jak i własne doświadczenia zawodowe – weryfikacja wiedzy w praktyce, ujawniająca luki i niedookreślenia w dotychczasowych ustaleniach badawczych prezentowanych w piśmiennictwie. Odwołując się do literatury przedmiotu, poprzez prezentację różnorodnych poglądów i stanowisk badaczy, określono kwestie sporne, domagające się rozstrzygnięcia w kontekście opieki logopedycznej – orzekania o prawidłowościach rozwojowych u dzieci w wieku przedszkolnym i odstępstwach od normy. W rozdziale teoretycznym

należy docenić ryciny opracowane przez Autorki, wartościowy materiał ilustracyjny prezentujący omawiane w tekście zjawiska normatywne i nienormatywne, pozwalający zaobserwować szczególnie istotne dla zrozumienia zjawisk.

Rozdział drugi (*Faza ustna połykania u dzieci w wieku przedszkolnym – badania własne*) dostarcza niezbędnych informacji dotyczących metodologii badań zaprojektowanych i zrealizowanych w całości przez Autorki. Zasadniczym celem badań była ocena przebiegu fazy ustnej połykania u dzieci w wieku 3-6 lat (z dokładnym rozpoznaniem zjawisk w stosunku do norm wiekowych wskazywanych w literaturze przedmiotu), ponadto dokonano oceny współwystępowania określonego typu fazy ustnej połykania z normatywnym vs. dysfunkcyjnym przebiegiem oddychania statycznego oraz z prawidłową vs. zaburzoną artykulacją. Co bardzo ważne odnośnie do przebiegu fazy ustnej połykania, dzięki wnikliwym ustaleniom własnym Badaczki w swojej monografii prowadzą dociekania uwzględniające cztery typy połykania (nie dwa). Na podstawie badań empirycznych wyróżniły mianowicie oprócz połykania niemowlęcego i dojrzałego (opisywanych już w literaturze przedmiotu, funkcjonujących tradycyjnie m.in. w logopedii) także połykanie atypowe-1 (tu: bez pionizacji języka i bez napięcia mięśnia okrężnego ust) i połykanie atypowe 2 (tu: z pionizacją języka i z napięciem mięśnia okrężnego ust). Stwierdzone w badaniach własnych odmienności w przebiegu połykania, w stosunku do typologii zastanej, pozwoliły więc stworzyć dwa nowe terminy, jednostki nozologiczne charakteryzowane w dalszych partiach książki. To bardzo cenne osiągnięcie. W kwestii badań empirycznych – na uwagę zasługuje liczebność badanej grupy (480 osób, równoliczne grupy 3-, 4-, 5- oraz 6-latków, a więc po 120 dzieci). Trzeba zaznaczyć, że badania w tak dużych grupach realizowane są w Polsce rzadko, wiążą się z ogromnym wysiłkiem organizacyjnym. Całość badań empirycznych przeprowadziły Autorki – w przedszkolach warszawskich, w których pracują jako logopedki. Na podkreślenie zasługuje osobiste zaangażowanie w badania terenowe zapewniające porównywalność wyników badań poszczególnych dzieci dzięki wzajemnym konsultacjom, zachowanie jednakowej procedury. Wykorzystano autorskie kwestionariusze do badania: fazy ustnej połykania, oddychania statycznego, stanu artykulacji.

W kolejnych rozdziałach (*Wyniki badań, Podsumowanie wyników*) zestawiono rezultaty badań i omówiono je w sposób systematyczny, pozwalający na rozpoznanie zjawisk u dzieci z poszczególnych grup wiekowych oraz na ustalenia oddające dynamikę zmian zachodzących u dzieci w wieku przedszkolnym. Zastosowanie metod statystycznych niewątpliwie podnosi tu wartość analiz prowadzonych w aspekcie ilościowym.

Odnosnie do przebiegu fazy ustnej połykania poczyniono interesujące ustalenia, odmienne od wyobrażeń o dwudzielności: połykanie niemowlęce vs. dojrzałe i od danych ogólnych z literatury przedmiotu o stosunkowo wczesnej transformacji połykania niemowlęcego w dojrzałe w życiu dziecka. Z jednej strony, zgodnie z oczekiwaniami, wykazano, że odsetek dzieci z połykaniem niemowlęcym maleje w kolejnych grupach wiekowych (w grupie 3-latków to 89%, a finalnie w grupie 6-latków to 35%). Z drugiej strony jednak, odsetek ten utrzymuje się wśród dzieci starszych na niepokojąco wysokim poziomie – połykanie niemowlęce dominuje u dzieci 4-letnich (72%) i 5-letnich (62%), u 6-latków nie dominuje, ale jego odsetek jest znaczący (średnio u co trzeciego dziecka w tym wieku stwierdzono niemowlęcy typ połykania). We wszystkich grupach wiekowych znalazły się dzieci z połykaniem atypowym (a więc innym niż połykanie niemowlęce i połykanie dojrzałe), także w grupie najstarszej. Wnikliwość diagnostyczna Badaczek w tym zakresie, przekładająca się na poszerzenie jakościowego opisu zjawisk i nową ich kategoryzację, musi zatem zostać doceniona.

Odsetek dzieci z dysfunkcją oddychania spoczynkowego w poszczególnych grupach wiekowych był zbliżony; ogólnie co najmniej co czwarte dziecko w wieku przedszkolnym cechowało się nieprawidłowym torem oddychania statycznego. Jak wykazano, wśród dzieci z dysfunkcją oddychania statycznego 82% cechowało się jednocześnie połykaniem niemowlęcym.

Ponad połowa badanych przedszkolaków to dzieci z nieprawidłową wymową (62%), tu jednak nie dookreślono jej rodzajów i możliwych przyczyn, co budzi niedosyt (jeśli mieć na uwadze występowanie u badanych dzieci takich przyczyn nienormalnej artykulacji, które nie określają istoty zespołu polykowo-oddechowego /np. zaburzeń słuchu fonemowego/). W kwestii współwystępowania trudności – u większości dzieci z zaburzoną artykulacją odnotowano niemowlęcy typ polykania (Autorki słusznie podkreślają, że trudno wiązać ten typ polykania z zaburzeniami artykulacji u dzieci najmłodszych, jako że jest on u nich najpowszechniejszy, natomiast badanie zależności w starszych grupach wiekowych jest, jak zaznaczają, zasadne).

Finalnie ustalono, że co piąte dziecko w wieku przedszkolnym ma główne cechy zespołu oddechowo-polykowego, co oznacza współwystępowanie dysfunkcji polykania i oddychania oraz zaburzonej artykulacji (przy czym zespołu oddechowo-polykowego nie można przypisać do wieku).

Przeprowadzone badania pozwoliły Autorkom sformułować szereg ważnych wniosków. Z uwagi na rezultaty badań, mogące wywoływać niepokój z powodu wysokiego odsetka zjawisk niepożądanych rozpoznawanych u dzieci w wieku przedszkolnym, w końcowych partiach pracy podjęto problem adekwatności aktualnych norm rozwojowych dotyczących funkcji prymarnych. To bardzo ciekawy problem ze względu na wskazywane przez Autorki prawdopodobne przyczyny opisywanego stanu (np. błędy w pielęgnacji popełniane przez opiekunów małych dzieci) – czy oddziaływanie profilaktyczne, psychoedukacja w dłuższej perspektywie mogą zmienić na korzyść ocenę logopedyczną problemów dzieci, czy też należy postulować zmiany dotyczące norm rozwojowych, jeśli wyniki badań tak znacząco odstają od wskazań zawartych w literaturze przedmiotu? Niezależnie od odpowiedzi na postawione wyżej pytanie rezultaty badań uzasadniają potrzebę wielowymiarowej opieki logopedycznej w placówkach przedszkolnych, ponieważ tak wiele dzieci jej potrzebuje (kontrowersje wokół norm wiekowych dla badanych zjawisk powodują jednak bez wątpienia, że wyznaczenie granicy czasowej między profilaktyką a terapią nie jest łatwe).

Lekturę ułatwia odpowiednia strukturyzacja treści. Godny uznania jest klarowny sposób prezentowania zagadnień, styl naukowy, który pozwala Czytelnikowi skupić się na opisywanych zjawiskach. Rzeczowość, spójność są wielkimi zaletami tej pracy, umożliwiają zrozumienie treści także Czytelnikom słabiej obeznanym z podjętą problematyką (dzięki temu monografia naukowa zyskuje dodatkowo walory dydaktyczne).

Krąg odbiorców monografii to pracownicy naukowcy, dydaktyczni, także logopedzi-praktycy i inni specjaliści (diagności, terapeuci) zajmujący się oceną rozwoju dzieci w wieku przedszkolnym, zagadnieniami profilaktyki i usprawniania, dodatkowo studenci logopedii i kierunków pokrewnych. W logopedii zauważalny jest niedosyt całościowych opracowań podjętej przez Autorki problematyki. W wybranym obszarze zjawisk na potrzebę podjęcia gruntownych badań logopedycznych wskazywała Danuta Pluta-Wojciechowska – warto przypomnieć, że w ostatnich latach badania dotyczące oddychania i polykania w powiązaniu z zaburzeniami mowy zrealizowała pod jej kierunkiem Izabela Malicka (przygotowana przez nią praca doktorska nie została opublikowana, zakres problemów był odmienny – Malicka I., *Dysfunkcje oddychania i polykania jako przyczyny zaburzeń mowy dzieci w wieku przedszkolnym oraz wczesnoszkolnym*. Nieopublikowana rozprawa doktorska, Uniwersytet Śląski, Katowice 2018). Problematyka prezentowana przez Izabelę Więcek-Poborczyk, Dorotę Lipiec i Agatę Mężyk zainteresuje zarówno teoretyków specjalizujących się w patologii mowy, jak i logopedów praktyków, ponieważ ma walor praktycznej użyteczności. Mocno należy podkreślić, że badania empiryczne nie mogłyby zostać zrealizowane w tak udany sposób, gdyby Autorki nie łączyły wysokich kompetencji badawczych z kompetencjami logopedy praktyka, borykającego się w codziennej pracy z problemami zaburzeń artykulacji i ich uwarunkowań. Badania te to rezultat znajomości stanu badań nad polykaniem u dzieci w wieku przedszkolnym i trafnego rozpoznania problemów badawczych. Dociekania były w pełni zasadne, w wybranym obsza-

rze zjawisk badań zakrojonych na tak szeroką skalę i przy takim ujęciu problemów dotychczas nie prowadzono. To badania o istotnym znaczeniu dla praktyki, wychodzące naprzeciw potrzebom dostrzeganym przez diagnostów decydujących o optymalnych sposobach wsparciach rozwoju dzieci, w bardzo ważnym dla nich okresie rozwojowym.

*dr hab. Aneta Domagała, prof. UMCS
Katedra Logopedii i Językoznawstwa Stosowanego
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie*